

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
UNIBERTSITATEA
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

JOXERRA GARZIA

DESCARTES

Aitzol eta Lizardiren aipamenarekin amaitzen nuen aurreko kronika. Handikiro ospatu ditugun bi urteurrenok betiko kezka berbiztu didate: euskal ghettotik kanpora jakin al du inork Lizardi eta Aitzol izan zirenik ere?

Denboran atzerago eginez, René Descartes, filosofo eta zientzilaria handia jaio zela lauhun urte bete direla eta, izan da aipamenik aski hedabideetan. Kongresu handi bat ere bai, erdia Donostian eta beste erdia Bartzelonan, pentsalari frantsesarekin inguruan, unibertsitateko jendeaz aparte inork gutxi inguratze-ko moduko egun eta ordutan. Behar baino gehiagotan ematen du unibertsitateak irudi hori, bere baitan bildurik bizi den

erakundearena, alegia. Segurki, ikastegi nagusiaren kokalekuak baduke horretan eraginik, baina campusa hiriarekin fisikoki lotuko lukeen metrorik ezean, unibertsitatea eta gizartearen artean zubiak eraikitzeari ekin beharko genioke ahalbait azkarren, horretarako unibertsitate-barneko sailak koordinatzetik hasi behar litzatekeen arren.

Denok gara, neurri batean, cartesianoak, Kant ezkeroko denak kantianoak edo Marx ezkeroko marxista garen bezala. Horixe baita pentsalari handien handitasuna eta miseria. Handitasuna, ez baitago haien esanen eta idatzien ostean mundua lehen bezala ikusterik, pentsatzerik. Miseria, haien ekarria, Hans Magnus Enzensberger poeta eta saiogile alemaniarrek dioen bezala, gizartean urturik geratzen baita, Alka-Seltzer pastilen moduan. Baina ez ote da hori, hain zuzen, haien handitasuna?

Zentzu horretan gara denok cartesianoak, eta zentzu horretan da Descartes Aitzol eta Lizardi bezain «gure». Filosofia akademikotik aspaldi aldentua nagoen arren, gogoan dut Bartzelonako filosofia-irakasle batek maiz esaten ziguna: pentsamentuaren geniorik genialenek ere bizpahiru gauza baizik ez dutela, jeneralean, genial-genialik.

Era guztietako urteurrenak ospatu behar honetan, berriz, arriskua dago omendua bera erabateko geniotzat, eta haren esan, idatzi eta eginak genialtzat hartzeko den-denak. Descartesenean ezezik, Lizardi renean edo Aitzolenean ere arrisku latza da gehiegizko mitifikatze eta sakralizatze hori. Ez litzaiguke gaizki etorriko noizean behin genio handien hankasartzei buruzko kongresuren bat egitea.

Descartesi buruzkoan izan zen euskarazko txostenik. Hala ere, gizarteari begira oso elkarren urrutiko agertu dira hiru ekitaldiok. Batetik Descartes. Bestetik, berriz, Aitzol eta Lizardi. Mundu diferenteak bailiren. Hori da gure gaitzik gaitzenetakoa. Bi mundu horiek uztartzen ez ditugun bitartean, euskal kulturak beti egingo du herren. Hanka batetik ez bada, bestetik. Bi norabideetan lan egitea eskatzen du horrek: giza pentsamentuaren ondarea etxekotzen, batetik, eta geure apurtxoaren modu duin batez kanporatzen, bestetik.

Inorenak geure egiteko orduan, itzulpena dugu, noski, baliabiderik behinena, eta dezentee aurreratu dugula esango nuke alor horretan. Descartesen obrarik funtsezkoenetakoa ere, *Discours de la méthode* delakoa ere aurki izango omen dugu euskaraturik, Iñaki Iñurrietari esker. Ezein kongresuk baino gehiago balio digu horrek. Bigarren norabideko martxan, ordea, motelago gabiltzala uste dut, euskarazko ekoizpenak Euskal Herrian bizi diren erdaldunengana helarazteko ere ez baikara gauza. Hemen ere, itzulpena dukegu tresnarik egokiena, sustapenarekin batera. □

KULTURAREN LURRALDE MORTUAK

El Correo egunkariak *Territorios de la Cultura* gehigarriaren aurkezpena egin zuen handikiro otsail aldera, Mari Karmen Garmendia kultur sailburu anderea eta Bernardo Atxaga bertan zirelarik, besteak beste. Kulturen uztartzeari buruzko hitzak entzun eta irakurri nituen biharamunean, eta produktu berriaren miran jarri nintzen, itxaropentsu.

Laugarren alerako zapuztu zaizkit esperantzak oro. Lehengo ere bai, baina laugarreneneraino eutsi diot etsipena hartzeko. Batetik, gaiak jorratzeko ikuspegia guztiz espainola da, txitean-pitean euskal ukitu batez hornitzen badira ere. Bestetik, betikoa: laugarren zenbakian, adibidez, hamabi orrialde dakartzatza, eta euskararen presentzia ez da orrialde laurdenera ere heldzen. Gehigarriaren % 2a inguru, beraz.

Gauzak horrela, ez dut ulertzen zer onura dakarkion gehigarri honek euskal kulturari, ulertu nahi den modura ulertzen direlarik ere «euskal» eta «kultura».

Mugak pasabide bihurtu nahian dabiltzanak ez dira, tamalez, asko. Hemengo poeten obrak bildu, euskarazkoak erdaratu eta erdarazkoak (frantsez nahiz gaztelerazkoak) euskaraturik argitaratzeari aspalditxo ekin zion Felix Marañak, hizkuntzak elkartzeaz gainera autoreen arteko harremanak eta elkarren eza-gutza bultzatuz. Argitaraturiko lanak poesiazkoak izateak are txalogarriago egiten du ekimen hori. Azkena (oraingoz) Joan Ma-

ri Lekuonaren obra osoa biltzen duen ale mardula izan da, gainerakoak bezala elebiduna. □

EUSKARAREN UNIBERTSOA

Kontuak kontu, ez dirudi aurreko kroniketan aipatzen nuen kultur alorreko ezinegon horrek desagertzera egin duenik. Aitzitik, gero eta ugariagoak dira kexuak eta kezkek. Plazaratu, behintzat, gehiago plazaratzen ari dira, norbaitek lehen urratsa eman zain egon izan balira bezala. Auzi zahar batzuk berpiztu egin dira egunotan, Guggenheim buru dela. Beste batzuk, berriz, inoiz ez bezain gordin plazaratu dira. Hauetako bat aipatzekotan, orkesten ingurukoa aipatuko nuke, oso adierazgarria delako, sintoma eta eredu moduan. Hor ere, euskal kulturgintzako beste alor askotan bezala, lehendik zegoen orkesta (Bilbokoa) ganoraz indarberritu orde, hutsetik berria sortzea erabaki zen, bitasun horren kontrako ahotsei entzungor eginez. Orain bientzat behar adina diru ateratzen nahikoa lan dago, eta adituen batzordeak erdiko bidetik jotzeko aholkua eman omen du: biei eustea komeni dela, bakoitzari bere esparruan. Horretarako, plantilak laburtu eta baliabideak gutxitu beste erremediorik ez omen da izango. Musika ezaguna, orkesten sinfoniatik datorkiguna. Desafinatua, baina.

Kezka giro horrek eraginda, kulturaren hainbat alorretako jendea hasi da kexutik proposamenerako pausoa eman beharra aldarrikatzen. Otsailaren 24ean egin zen lehen bilera, hogei ta hamarren bat lagun bildu zelarik. Horrelakoetan ohiko diren nigar-saio katartikoez gainera, izan zen ekarpen positiborik ere, nahiz eta lanik gehien alor bakoitzean egitekotan geratu.

Besteak beste, «euskararen unibertsoa» kontzeptua plazaratu zuen Iñaki Zabaletak, ohi duen grina metodologikoaz. Alegia, euskara unibertsoztat ez hartzetik datozkigula gaitzik gehienak. Kronika honetan gorago aipatu ditudan kasu batzuk kontuan harturik, bistan da euskara unibertso kontsideratzetik oso urruti dagoela hainbat eta hainbat jende. Erdararen (gehienetan gaztelaniaren) eranskin huts besterik ez bailitzan

hartzten baita euskara. Eranskin nahiz apendiz, atal hori alferrik omen du giza gorputzak. Euskara ere hor nonbait askoren aburuz. Alferrik egonik ere, ordea, ez da txantxetakoa handitu eta gaiztotutakoan eragiten duen mina. Besterik ez balitz ere, horretara jo behar genuke. □

MADE IN ESKORIATZA

Kultur diru gehienak jaten dizkigun piramidegintzaz aparte, zorionez, bada isilean lan eskerga eta eskergarria egiten duenik. Eskoriatzako irakaslego-eskolakoa iruditzen zait aipagarrienetako bat. Mundu guztiak irakasle izan nahi zuela zirudien garaian sortua, bokazio-bolada hori ere gainbehera etorri denean ongi bai ongi jakin izan dute beren burua birmoldatzen, eta gaur egun, irakasle berriak hezi ezezik, lehendik eskolatik pasaturikoak etengabe trebatzen dituzte.

Horrez gainera, bideogintzaren eta media berriagoen santutegia osatu dute irakasle-eskolaren sotoetan. Euskal Herrian egiten diren CD-ROM apurrak egiteko gehienek Bartzelonara jotzen duten honetan, Kataluniako hainbat enpresak Eskoriatzako Luis Mari, Mikel eta konpainiarengan jarri dute konfidantza osoa. Besteak beste, *Cuadernos de Pedagogía* aldizkariaren hogeita bat urteko ale guztiak jasotzen dituen CD-ROMa «made in Eskoriatza» duzue. Anaya argitaletxeak aurki plazaratuko dituen ipuin interaktiboak ere hantxe bikoiztuak izango dira. Eta esan dezadan, bidenabar, Eskoriatzan ikusi dudala lehen aldiz interaktibotasun zorioneko hori zer izan litekeen. Eta, nahi izanez gero, media berriak jar litezkeela irakurtzaletasunaren zerbitzutan.

Horra hor erakunde pribatua, publikoa behar lukeen zerbitzu bat eskaintzen. *Chapeau!*

Lerro hauei azken ukitua ematen ari naizela, Txalaparta argitaletxeak ETA ren historia aurkeztu du, Josu Landak moldaturiko CD-ROMean. Dakitenek diotenez, Josuk CD-ROMari eman dion taiua guztiz egokia omen da, tresna berriari dago-kion moduan moldatua, eta ez, tamalez oraindik gehiegitan

gertatzen den bezala, inprimakien logika besterik gabe euskarri elektronikora aldaturik. □

HITZAK ETA HORTZAK

Nahiago nukeen hemen ez aipatu, baina gehiegi izan da oraingo honetan. *Hitzetik Hortzera* berriroapirilaren 12tik aurrera pantailaratuko zela zirudienean, Jose Mari Iriondoren izendapenak alferrik galdu du akordioa. Ohi bezala, Iriondoren inguruko arazo pertsonal moduan saldu nahi izan du ETBk afera, baina ez da horrelakorik.

Besteak beste, ETB eta Elkartearen artean adostu eta sinaturikoen artean saioaren zuzendari Maite Odriozola izango zela azaltzen zen. Iriondo ez zuten proposatzen aurkezle huts moduan, zuzendari eta aurkezle baizik (normala den bezala, bestalde). Beraz, sinaturikoa zapuztuz harturiko erabakia izan da izendapen hori, gero egin diren espantuak gora-behera. Askotan bezala, pertsona jakin baten inguruko arazotzat azaldu nahi izan dute gero telebistatik, baina ez da horrelakorik. Edo agian bai, baina ez hain justu Iriondoren ingurukoa.

Apirilaren 21ean bete dira bi urte, Otermin jaunak Iturriaga, Lujanbio, Elortza eta Irazuren saioa zuzenean mozteko agindua eman zuela. Orduko hartan Otermin jaunaren bulegoan entzun behar izan nituenak isilik eduki ditut orain arte, ETB eta Elkartearen arteko akordioa ez oztopatzearren. Alferrik da, ordea, zentsura haren eta *Hitzetik Hortzera*-ren etenaren artean erlaziorik ez dagoela esatea.

Bertsolari Elkarateak egundoko ahaleginak egin ditu programa aurrera ateratzeko, nahiz eta orain bere bertsioa jakinarazten lanak izan, ETBk bitarteko gehiago eta indartsuagoak dituelako berea zabaltzeko. Arriskuak arrisku, Jon Sarasuak behin kantatua esan beharko: *hitza duenak jakin behar du / hortzak erakusten ere*.

Kulturgintza ulertzeko modu bat baitago jokoan hemen ere. □